

Козак М. Психолого-педагогічний супровід дітей з розладами аутистичного спектра в системі раннього втручання: сімейно-центровані підходи. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2026. Том 14, № 3. С. 59-64. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol14i3-008>.

Kozak M. Psykholoho-pedahohichnyi suprovod ditei z rozladamy autystychnoho spektra v systemi rannoho vtruchannia: simeino-tsentrovani pidkhody [Psychological and pedagogical support of children with autism spectrum disorders in the early intervention system: family-centered approaches]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2026. Vol. 14, No 3. S. 59-64. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol14i3-008>.

УДК 376.2:159.9

DOI: 10.31110/2616-650X-vol14i3-008

Марія КОЗАК

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка, Україна

<https://orcid.org/0009-0006-7254-3110>

maria.kozak@tnpu.edu.ua

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА В СИСТЕМІ РАНЬОГО ВТРУЧАННЯ: СІМЕЙНО-ЦЕНТРОВАНІ ПІДХОДИ

Анотація. У статті представлено результати дослідження, присвяченого обґрунтуванню та апробації сімейно-центрованих підходів до психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра в системі раннього втручання. Актуальність теми зумовлена необхідністю переходу від фрагментарної, експертно-орієнтованої допомоги до комплексної моделі підтримки, що охоплює не лише дитину, а й її сім'ю як ключового суб'єкта розвитку. У роботі здійснено аналіз сучасних наукових підходів до організації психолого-педагогічного супроводу дітей з РАС, акцентовано увагу на значенні навчання та підготовки батьків до активної участі у процесі втручання. Емпіричну основу дослідження становлять результати якісного аналізу напівструктурованих інтерв'ю з батьками дітей з інвалідністю та особливими освітніми потребами, а також матеріали апробації програми підготовки батьків у формі навчально-практичного семінару. Аналіз інтерв'ю дозволив виявити системні бар'єри у реалізації прав дітей та сімей, зокрема недостатню узгодженість між рекомендаціями фахівців і реальними умовами освітнього середовища, обмежений доступ до психологічної підтримки батьків та формальний характер їх залучення до прийняття рішень. Отримані результати співвіднесено з положеннями Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та сучасними теоретичними моделями сімейно-центрованого втручання. У статті представлено структурно-змістову модель психолого-педагогічного супроводу дітей з РАС у системі раннього втручання, у якій підготовка батьків розглядається як системоутворювальний компонент. Описано методичне забезпечення програми, принципи її реалізації та результати апробації, що підтверджують доцільність впровадження сімейно-центрованих підходів у практику центрів раннього втручання.

Ключові слова: психолого-педагогічний супровід; розлади аутистичного спектра; раннє втручання; сімейно-центровані підходи; навчання батьків.

Mariia KOZAK

Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0006-7254-3110>

maria.kozak@tnpu.edu.ua

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS IN THE EARLY INTERVENTION SYSTEM: FAMILY-CENTERED APPROACHES

Abstract. The article presents the results of a study aimed at substantiating and testing family-centered approaches to the psychological and pedagogical support of children with autism spectrum disorders within the early intervention system. The relevance of the topic is determined by the need to shift from fragmented, expert-driven assistance toward a comprehensive support model that addresses not only the child but also the family as a key developmental agent. The paper analyzes contemporary scientific approaches to organizing psychological and pedagogical support for children with ASD, emphasizing the importance of parent training and preparation for active participation in early intervention. The empirical basis of the study includes the results of a qualitative thematic analysis of semi-structured interviews with parents of children with disabilities and special educational needs, as well as materials from the pilot implementation of a parent training program conducted as an educational and practical seminar. The interview analysis revealed systemic barriers to the realization of children's and families' rights, including inconsistencies between professional recommendations and actual educational practices, limited access to psychological support for parents, and the predominantly formal nature of parental involvement in decision-making processes. The findings are interpreted in light of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and current theoretical models of family-centered intervention. The article presents a structural and content-based model of psychological and pedagogical support for children with ASD in the early intervention system, in which parent training is considered a system-forming component. The methodological framework, implementation principles, and outcomes of the program's pilot testing are described, confirming the effectiveness and feasibility of family-centered approaches in early intervention centers.

Keywords: psychological and pedagogical support; autism spectrum disorders; early intervention; family-centered approaches; parent training.

Постановка проблеми. Сучасна система раннього втручання дедалі частіше розглядається як ключовий механізм підтримки дітей з розладами аутистичного спектра та їхніх сімей у період раннього дитинства. Наукові дослідження переконливо свідчать, що своєчасна, комплексна та індивідуалізована

допомога сприяє покращенню комунікативного, соціального та адаптивного функціонування дітей з РАС. Водночас у практиці вітчизняної освіти й соціальної підтримки все ще домінує фрагментарний підхід, за якого основна увага зосереджується на корекційній роботі з дитиною, тоді як потреби та ресурси сім'ї залишаються недостатньо врахованими.

Проблема ускладнюється розривом між нормативно задекларованими принципами інклюзії та реальною практикою їх реалізації. Попри наявність рекомендацій інклюзивно-ресурсних центрів та міждисциплінарних команд, батьки нерідко стикаються з обмеженою участю у прийнятті рішень, недостатньою інформаційною підтримкою та високим рівнем емоційного навантаження. Це актуалізує потребу у впровадженні сімейно-центрованих підходів, які розглядають батьків не як пасивних отримувачів послуг, а як рівноправних партнерів у процесі психолого-педагогічного супроводу.

Аналіз досліджень. У сучасній науковій літературі психолого-педагогічний супровід дітей з РАС розглядається як комплексна система заходів, спрямованих на забезпечення розвитку дитини, її соціальної включеності та підвищення якості життя сім'ї. Зарубіжні дослідження акцентують увагу на ефективності сімейно-центрованих моделей, у яких батьки залучаються до планування, реалізації та оцінювання втручання [12]. Такі підходи ґрунтуються на ідеї, що саме повсякденне середовище дитини та якість взаємодії з батьками мають вирішальне значення для її розвитку.

Проблемі психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра у системі раннього втручання присвячено значну кількість сучасних наукових досліджень, зокрема:

– J. Dunst, C. Trivette, D. Hamby у межах сімейно-центрованої парадигми довели, що залучення батьків до планування та реалізації втручання має статистично значущий позитивний вплив на розвиток комунікативних, соціальних і адаптивних навичок дітей з РАС, а також сприяє підвищенню батьківської компетентності та впевненості у взаємодії з дитиною [1];

– M. Guralnick у своїх дослідженнях системи раннього втручання обґрунтував модель розвитку дитини з позицій екологічного підходу, у якій ключову роль відіграє сім'я як основне середовище розвитку, а ефективність психолого-педагогічного супроводу визначається якістю взаємодії між дитиною, батьками та фахівцями [12];

– G. Dawson, S. Rogers, L. Vismara, досліджуючи ефективність моделей раннього втручання, зокрема ESDM, встановили, що поєднання структурованої роботи спеціалістів із системним навчанням батьків у природному середовищі дитини сприяє покращенню соціальної комунікації та зменшенню проявів проблемної поведінки у дітей з РАС [11];

– S. Odom, B. Boyd, E. Hall акцентували увагу на необхідності командного підходу у психолого-педагогічному супроводі дітей з РАС, підкреслюючи, що активна участь батьків як рівноправних членів команди раннього втручання підвищує узгодженість і сталість втручання [4];

– у працях Л. Прохоренко, В. Тарасун, О. Мартинчук, С. Миронової розглянуто організаційно-методичні засади психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в українському контексті; автори наголошують на важливості взаємодії з батьками, водночас відзначають домінування експертно-орієнтованих підходів у практиці супроводу [5];

– О. Кравченко, Н. Синьова у своїх дослідженнях підкреслюють необхідність переходу від фрагментарної допомоги до системної моделі раннього втручання, орієнтованої на розвиток батьківських компетентностей і підтримку сім'ї як цілісної системи [6].

Аналіз зазначених наукових публікацій свідчить, що попри наявність значного теоретичного й емпіричного доробку, питання системного впровадження сімейно-центрованих підходів до психолого-педагогічного супроводу дітей з РАС у вітчизняній практиці раннього втручання залишаються недостатньо розробленими, що зумовлює актуальність подальших досліджень у цьому напрямі.

Вітчизняні науковці також наголошують на необхідності системної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, проте у практичній площині ці положення реалізуються непослідовно. Дослідження свідчать про домінування експертно-орієнтованої моделі, у межах якої фахівці визначають цілі та методи роботи, а роль батьків зводиться переважно до виконання рекомендацій. Така модель обмежує потенціал сім'ї та знижує ефективність психолого-педагогічного супроводу в довгостроковій перспективі.

Метою статті – обґрунтування сімейно-центрованих підходів до психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра в системі раннього втручання та аналіз результатів апробації програми підготовки батьків як ключового компонента такої системи.

Методи дослідження. Для розв'язання окресленої наукової проблеми у процесі дослідження було застосовано комплекс взаємопов'язаних теоретичних та емпіричних методів. Теоретичний аналіз, синтез, порівняння та узагальнення наукових джерел з психології, спеціальної педагогіки та раннього втручання дали змогу систематизувати сучасні наукові підходи до психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра та визначити концептуальні засади сімейно-центрованих моделей підтримки.

З метою аналізу практичних аспектів реалізації сімейно-центрованого підходу було використано методи спостереження, аналізу документації та узагальнення досвіду роботи фахівців системи раннього втручання. Для оцінювання результативності апробації програми підготовки батьків застосовувалися методи педагогічного аналізу, порівняльної оцінки динаміки змін у батьківській залученості та характері взаємодії батьків з дитиною, а також узагальнення отриманих результатів з позицій системного та сімейно-центрованого підходів.

Застосування зазначених методів забезпечило комплексність дослідження, обґрунтованість отриманих висновків та відповідність поставленій меті й завданням наукової роботи.

Виклад основного матеріалу. Емпіричну частину дослідження було побудовано на якісному аналізі напівструктурованих інтерв'ю з батьками дітей з інвалідністю та особливими освітніми потребами, зокрема з розладами аутистичного спектра. Інтерв'ю охоплювали питання реалізації прав дитини, доступу до освітніх і соціальних послуг, рівня підтримки сім'ї, а також участі батьків у прийнятті рішень щодо психолого-педагогічного супроводу. Аналіз отриманих даних здійснювався методом тематичного аналізу з використанням індуктивно-дедуктивного підходу, що дало змогу поєднати емпірично виявлені смислові категорії з теоретичними положеннями сучасних моделей раннього втручання.

Результати дослідження засвідчили наявність повторюваних смислових патернів, які вказують на системні проблеми у сфері психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра. Зокрема, батьки описували досвід формальної інклюзії без реального залучення дитини до освітнього процесу, розрив між рекомендаціями фахівців і практикою їх реалізації у повсякденному житті, а також дефіцит психологічної підтримки для самих батьків. Отримані дані узгоджуються з положеннями Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю щодо необхідності забезпечення гідності, участі та рівності можливостей, а також підтверджують висновки зарубіжних і вітчизняних досліджень про формальний характер реалізації сімейно-орієнтованих підходів у практиці раннього втручання [13].

Результати якісного аналізу засвідчили, що сім'ї дітей з РАС стикаються з недостатньою системною підтримкою, фрагментарною та суперечливою інформацією, високим рівнем психоемоційного навантаження й обмеженою участю у прийнятті рішень щодо супроводу дитини. Такі обставини свідчать про наявність розриву між нормативно задекларованими принципами сімейно-орієнтованого та партнерського підходів і реальною практикою взаємодії з батьками, що також відзначається у працях українських науковців, присвячених аналізу функціонування інклюзивної та реабілітаційної системи [3].

Необхідність розроблення програми навчання батьків у системі раннього втручання безпосередньо зумовлена результатами проведеного емпіричного дослідження та узгоджується з положеннями вітчизняних наукових праць, у яких підкреслюється визначальна роль сім'ї у забезпеченні розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Українські дослідники наголошують, що ефективність психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра значною мірою залежить від рівня залученості батьків, їхньої обізнаності, психологічної готовності та партнерської взаємодії з фахівцями [9].

На думку Д. Шульженко, саме системне навчання та психологічна підтримка батьків створюють умови для переходу від експертно-орієнтованої моделі супроводу до моделі співпраці, у якій сім'я виступає активним суб'єктом освітнього та корекційно-розвиткового процесу [10]. Подібні положення висловлює і В. Синьов, який наголошує на необхідності формування у батьків спеціальних педагогічних компетентностей для забезпечення розвитку дитини у природному життєвому середовищі та підвищення ефективності корекційно-розвиткової роботи [6].

Відповіддю на виявлені потреби стала розробка та апробація програми навчання батьків, реалізованої у формі навчально-практичного семінару, який поєднував освітній, практичний і підтримувальний компоненти. Програма була спрямована на підвищення обізнаності батьків щодо особливостей розвитку дітей з розладами аутистичного спектра, формування практичних навичок взаємодії з дитиною у повсякденних ситуаціях, розвиток партнерських відносин між сім'єю та фахівцями, а також зміцнення психоемоційної ресурсності сім'ї.

Концептуальну основу програми становлять положення сімейно-центрованого підходу, екологічної моделі розвитку та ідеї безперервності підтримки сім'ї, що відповідають як міжнародним стандартам раннього втручання, так і сучасним вітчизняним науковим підходам [8]. Метою програми є підвищення готовності батьків дітей з розладами аутистичного спектра до активної участі у психолого-педагогічному супроводі дитини шляхом формування системних знань про особливості розвитку, розвитку практичних навичок взаємодії з дитиною та зниження рівня психоемоційного напруження.

Програма ґрунтується на принципах поваги до гідності та прав дитини і сім'ї, сімейно-орієнтованості, партнерства, індивідуалізації, практичної спрямованості, міждисциплінарної

узгодженості, а також безперервності та системності супроводу. Зазначені принципи узгоджуються з підходами, обґрунтованими у працях українських науковців у галузі спеціальної та інклюзивної освіти, які наголошують на необхідності цілісного бачення дитини та сім'ї як єдиної системи [3].

Структурно програма побудована як послідовність п'яти взаємопов'язаних модулів, спрямованих на формування у батьків науково обґрунтованого розуміння особливостей розвитку дітей з розладами аутистичного спектра, розвиток психоемоційної ресурсності, формування практичних компетентностей взаємодії з дитиною, налагодження партнерської взаємодії з фахівцями та підвищення правової й інформаційної обізнаності сімей. Вітчизняні дослідження підкреслюють, що саме послідовність етапів усвідомлення, прийняття та активної участі є ключовою умовою ефективного психолого-педагогічного супроводу [7].

Апробація програми психолого-педагогічного супроводу батьків дітей з розладами аутистичного спектра здійснювалася протягом 2025–2026 років у низці експериментальних закладів, зокрема на базі Тернопільського обласного центру комплексної реабілітації, а також закладів дошкільної, спеціальної та інклюзивної освіти Тернопільської області, що надають психолого-педагогічні й корекційно-розвиткові послуги дітям раннього та дошкільного віку з РАС. До участі в експериментальному дослідженні були залучені діти раннього віку з діагностованими розладами аутистичного спектра, їхні батьки (законні представники), а також фахівці міждисциплінарної команди (психологи, спеціальні педагоги, логопеди, фахівці з раннього втручання).

Реалізація програми передбачала поетапне впровадження сімейно-центрованих підходів до психолого-педагогічного супроводу, що включало інформаційно-просвітницьку роботу з батьками, формування практичних навичок взаємодії з дитиною у природному середовищі, а також систематичний супровід з боку фахівців. Особлива увага приділялася розвитку батьківської компетентності, усвідомленню батьками власної ролі у процесі розвитку дитини та налагодженню партнерської взаємодії між сім'єю і спеціалістами.

У ході експериментального дослідження застосовувалися методи педагогічного спостереження, анкетування батьків, аналіз продуктів діяльності та узагальнення результатів індивідуальної і групової роботи з сім'ями. Оцінювання ефективності програми здійснювалося шляхом порівняльного аналізу показників батьківської залученості, рівня поінформованості щодо особливостей розвитку дитини з РАС, а також характеру взаємодії у системі «батьки – дитина – фахівець» на початковому та завершальному етапах апробації.

Результати апробації програми засвідчили позитивну динаміку у ставленні батьків до власної ролі в процесі психолого-педагогічного супроводу дитини з РАС. Було зафіксовано зростання рівня батьківської впевненості у використанні корекційно-розвиткових стратегій у повсякденних життєвих ситуаціях, підвищення активності батьків у взаємодії з фахівцями та готовності до спільного планування індивідуальних програм розвитку. Батьки демонстрували більш усвідомлене ставлення до потреб дитини, зниження орієнтації на директивні рекомендації та перехід до партнерської моделі співпраці.

Водночас спостерігалася позитивна динаміка в емоційному стані батьків, що проявлялася у зменшенні рівня тривожності, формуванні реалістичних очікувань щодо розвитку дитини та підвищенні рівня психологічної готовності до тривалої участі у процесі супроводу. Покращення якості взаємодії між батьками і дітьми сприяло активізації комунікативної ініціативи дітей, зростанню їхньої включеності у спільну діяльність та підвищенню ефективності корекційно-розвиткової роботи в цілому.

Отримані результати експериментального дослідження підтверджують доцільність і ефективність упровадження програм підготовки батьків як ключового компонента системи раннього втручання дітей з розладами аутистичного спектра. Апробація програми засвідчила, що сімейно-центровані підходи створюють умови для забезпечення безперервності психолого-педагогічного супроводу, підвищення його результативності та формування стійких позитивних змін у розвитку дитини й функціонуванні сім'ї.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, результати проведеного теоретичного аналізу та емпіричного дослідження підтверджують, що ефективність психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра у системі раннього втручання значною мірою визначається рівнем залученості сім'ї та характером партнерської взаємодії між батьками і фахівцями. Виявлені у ході якісного аналізу структурні бар'єри – фрагментарність підтримки, обмежена участь батьків у прийнятті рішень, дефіцит психоемоційної підтримки сім'ї – зумовлюють необхідність переосмислення традиційних підходів до організації супроводу та впровадження сімейно-центрованих моделей як системної основи раннього втручання.

Розроблена та апробована програма навчання батьків, що інтегрує освітній, практичний і підтримувальний компоненти, продемонструвала потенціал як системоутворювальний елемент психолого-педагогічного супроводу, здатний забезпечити сталість досягнутих результатів і підвищити якість взаємодії між сім'єю та міждисциплінарною командою фахівців. Отримані дані створюють наукове підґрунтя для узагальнення результатів дослідження, формулювання висновків і визначення перспектив подальшого розвитку сімейно-центрованих підходів у системі раннього втручання.

Конфлікт інтересів. Автор підтверджує відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Робота виконана за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це теоретичне дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї роботи.

Список використаних джерел

1. Душка А. Л. Організація навчання дітей з РАС в інклюзивному класі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2025. Т. 117. № 1. С. 7–20. <https://doi.org/10.33189/ectu.v117i1.209>
2. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи розвитку в Україні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19*. 2018. Вип. 36. С. 7–15. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708183/>
3. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзія: покроково для педагогів : навч.-метод. посіб. (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. 232 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739317/1/Kolupaeva.Taranchenko.Inclusia.Pokrokov.pdf>
4. Косенко Ю. М. Активізація мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра методом сенсорної інтеграції. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2025. Т. 13. № 4. С. 31–39. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i4-004>
5. Миронова С. П. *Педагогіка інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник*. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені І. Огієнка, 2016. 164 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmloi/bitstream/handle/123456789/3004/Myronova-S.P.-Pedagogika-inkliuzivnoi-osvity.pdf>
6. Синьов В. *Психолого-педагогічні проблеми дефектології та пенітенціарії*. Київ : «МП Леся», 2010. 779 с.
7. Скрипник Т. В. Стандарти психолого-педагогічної допомоги дітям з розладами аутичного спектра : навч.-метод. посіб. Київ : «Гнозис», 2013. 60 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2130/>
8. Шеремет М. К. Проблеми та перспективи спеціальної освіти. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія соціально-педагогічна*. 2007. Вип. 7. С. 101–103.
9. Шкварська Т. М. *Психологічний супровід дітей з розладами спектра аутизму* : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський, 2017. 152 с. URL: <https://surl.li/fayzgg>
10. Шульженко Д. І. *Основи психологічної корекції аутичних порушень у дітей* : монографія. Київ, 2009. 385 с.
11. Dawson G., Rogers S., Munson J., Smith M., Winter J., Greenson J., Donaldson A., Varley J. Randomized, controlled trial of an intervention for toddlers with autism: The Early Start Denver Model. *Pediatrics*. 2010. Vol. 125(1). P. e17–e23. <https://doi.org/10.1542/peds.2009-0958>
12. Guralnick M. J. Early intervention for children with autism spectrum disorder. *Infants & Young Children*. 2018. Vol. 31(1). P. 3–19. <https://doi.org/10.1097/YYC.000000000000104>
13. Sameroff A. J. A unified theory of development. *Child Development*. 2019. Vol. 90(1). P. 1–16. <https://doi.org/10.1111/cdev.13010>

References

1. Dushka, A. L. (2025). Orhanizatsiia navchannia ditei z RAS v inkliuzivnomu klasi [Organization of education of children with ASD in an inclusive classroom]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*, 117(1), 7–20. <https://doi.org/10.33189/ectu.v117i1.209> (in Ukrainian)
2. Kolupaieva, A. A. (2018). Inkliuzivna osvita: realii ta perspektyvy rozvytku v Ukraini [Inclusive education: realities and prospects of development in Ukraine]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 19*, 36, 7–15. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708183/> (in Ukrainian)
3. Kolupaieva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2023). Inkliuziia: pokrokovu dlia pedahohiv [Inclusion: step by step for teachers]. Kyiv. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739317/1/Kolupaeva.Taranchenko.Inclusia.Pokrokov.pdf> (in Ukrainian)
4. Kosenko Yu. Aktyvizatsiia movlennievoi diialnosti ditei doshkilnoho viku z rozladamy autystychnoho spektra metodom sensornoi intehratsii [Activation of speech activity of preschool children with autism spectrum disorders using the method of sensory integration]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka –Education. Innovation. Practice*, 2025. Vol.13, No4. S. 31–39. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i4-004> (in Ukrainian)
5. Myronova, S. P. (2016). Pedahohika inkliuzivnoi osvity [Pedagogy of inclusive education]. Kamianets-Podilskiyi. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmloi/bitstream/handle/123456789/3004/Myronova-S.P.-Pedagogika-inkliuzivnoi-osvity.pdf> (in Ukrainian)

6. Synov, V. (2010). Psykholoho-pedahohichni problemy defektologii ta penitentsiarii [Psychological and pedagogical problems of defectology and penitentiary science]. Kyiv. (in Ukrainian)
7. Skrypnyk, T. V. (2013). Standarty psykholoho-pedahohichnoi dopomohy ditiam z rozladamy autystychnoho spektra [Standards of psychological and pedagogical support for children with ASD]. Kyiv. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2130/> (in Ukrainian)
8. Sheremet, M. K. (2007). Problemy ta perspektyvy spetsialnoi osvity [Problems and prospects of special education]. Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho derzhavnoho universytetu. Seriya sotsialno-pedahohichna, 7, 101–103. URL: <https://surl.li/fayzgk> (in Ukrainian)
9. Shkvarska, T. M. (2017). Psykholohichniy suprovid ditei z rozladamy spektra autyzmu [Psychological support of children with autism spectrum disorders]. Kamianets-Podilskiy. URL: https://s34f10dec2602d5e3.jimcontent.com/download/version/1548940360/module/15336264124/name/Dosvid_Shkvaskoi_T.M..pdf (in Ukrainian)
10. Shulzhenko, D. I. (2009). Osnovy psykholohichnoi korektsii autystychnykh porushen u ditei [Fundamentals of psychological correction of autistic disorders in children]. Kyiv. (in Ukrainian)
11. Dawson, G., Rogers, S., Munson, J., Smith, M., Winter, J., Greenson, J., Donaldson, A., & Varley, J. (2010). Randomized, controlled trial of an intervention for toddlers with autism: The Early Start Denver Model. *Pediatrics*, 125(1), e17–e23. <https://doi.org/10.1542/peds.2009-0958>
12. Guralnick, M. J. (2018). Early intervention for children with autism spectrum disorder. *Infants & Young Children*, 31(1), 3–19. <https://doi.org/10.1097/IYC.000000000000104>
13. Sameroff, A. J. (2019). A unified theory of development. *Child Development*, 90(1), 1–16. <https://doi.org/10.1111/cdev.13010>

| Матеріал надійшов до редакції: 21.01.2026 р. | Прийнято до друку: 05.03.2026 р. | Опубліковано: 31.03.2026 р. |

